DIE IMPLIKASIES VAN DIE ANTROPOLOGIE VAN HELLAS, ISRAEL EN DIE VROEË CHRISTENDOM VIR DIE MODERNE OPVOEDKUNDIGE DENKE

deur

P I E T E R   P I S T O R I U S

Proefskrif voorgelê ter gedeeltelike voldoening
aan die vereistes vir die graad

D O C T O R   E D U C A T I O N I S

aan die

P O T C H E F S T R O O M S E   U N I V E R S I T E I T
V I R
C H R I S T E L I K E   H O Ë R   O N D E R W Y S

PROMOTOR: PROF. DR. B. C. SCHUTTE

HULPPROMOTOR: PROF. DR. S. J. VAN DER WALT

P O T C H E F S T R O O M

D E S E M B E R   1 9 6 7

D A N K B E T U I G I N G

Wanneer 'n omvattende stuk werk eindelik afgerond word, is daar by die persoon wat dit onderneem het 'n gevoel van stille dankbaarheid dat dit hom gegun was om dit te voltooi. Saam met die nederige wete dat wat daarin goed mag wees nie aan eie prestasie te danke is nie maar op onnaspeurlike wyse aan hom gegee is, is daar die besef dat hierdie dankbaarheid nie volledig in woorde gestel kan word nie, maar gelééf sal moet word.

Daar is verder ook 'n gevoel van erkentlikheid teenoor die baie mense wat meegehelp het dat die werk onderneem en afgehandel kon word.

Dit is daarom vir my 'n behoefte van die hart om hier enkele persone te noem wat op besondere wyse 'n aandeel aan hierdie werkstuk gehad het:

... My geagte promotors, prof. B.C. Schutte en prof. S.J. van der Walt, manne wat beskik oor die besondere gawe om riglyne duidelik aan te toon, die wysheid om die student toe te laat om die waarhede self te vind, en die grootheid van hart om te aanvaar wat in eerlike soeke gevind is. Om onder hulle bekwame en welwillende leiding te studeer was 'n vreugde en 'n verryking.

... Dr. E.J. Smit wat as deskundige op die gebied van die Ou Testament die hoofstuk oor Israel nagesien, waardevolle raad gegee en verhelderende insigte na vore gebring het.

... Die Transvaalse Onderwysdepartement vir die toestaan van twee periodes studieverlof waarsonder die voltooiing van dié werk nie moontlik sou gewees het nie.

... Die biblioteekpersoneel van die P.U. vir C.H.O., die Potchefstroomse Onderwyskollege en die Teologiese Biblioteek vir hulle vriendelike moeite en die bekwaamheid waarmee hulle die nodige studieboeke opgespoor het.

... Die personeellede van Pro Rege Pers wat die dupliseerwerk behartig het.

... Kollegas, vriende en familielede wat deur hulle belangstelling, bemoediging en daadwerklike hulp 'n onmisbare en volgehoue bydrae gelewer het.

... Studente van die P.O.K. wie se belangstelling in die lewensbeskoulike ondergrond van die opvoeding die nodigheid van so 'n studie beklemtoon het.

... My vrou en Pieter, Loutjie en Chris wat elk op 'n besondere wyse nie alleen die moontlikheid vir hierdie arbeid geskep het nie maar daarvan 'n gemeenskaplike belangstelling gemaak het. Daardeur het die potensiële eensaamheid wat studie inhou verval en het dit 'n gedeelde vreugde en 'n verrykende ondervinding geword.

... Mag die geestelike verryking wat hierdie arbeid vir my persoonlik beteken het, deurgegee word aan ander mense en in besonder aan die opvoeders wat in diens staan van die verwerkliking van 'n sinvolle toekoms vir die mense van hierdie land.

Potchefstroom,

Desember 1967.

Mensekind, Ek het jou as wag vir die huis van Israel aangestel; en as jy 'n woord uit my mond hoor, moet jy hulle van my kant waarsku.

As Ek aan die goddelose sê: Jy sal sekerlik sterwe – en jy waarsku hom nie en spreek nie om die goddelose vir sy goddelose weg te waarsku om hom in die lewe te hou nie, dan sal hy, die goddelose, deur sy ongeregtigheid sterwe; maar sy bloed sal Ek van jou hand eis.

En as 'n regverdige hom van sy geregtigheid afkeer en onreg doen, en Ek 'n struikelblok voor hom gooi, dan sal hy sterwe; omdat jy hom nie gewaarsku het nie, sal hy deur sy sonde sterwe, en aan sy geregtigheid wat hy beoefen het, sal nie gedink word nie; maar sy bloed sal Ek van jou hand eis.

Maar as jý die regverdige waarsku, dat die regverdige nie moet sondig nie, en hy sondig nie, dan sal hy sekerlik lewe, omdat hy hom laat waarsku het; en jy het jou siel gered.

Eségiël 3 : 17-18, 20-21.

I N H O U D S O P G A W E

HOOFSTUK EEN

PROBLEEMSTELLING EN MOTIVERING

A. Die noodsaaklikheid van kennis van huidige toestande in die samelewing in soverre dit die opvoeding betref 1
(1) Die verband tussen samelewing en opvoeding 1
(2) Die milieu as opvoedingsmiddel 1
(3) Die milieu as middel tot kreatiewe opvoeding 2
(4) Opvoeding as toekomsgerigte aktiwiteit 3
B. Die huidige milieu oorsigtelik beskou 4
(1) Die agtergrond van huidige omstandighede 4
(2) Opvoeding as waardeverwesenliking 6
(3) Nader omskrywing van huidige omstandighede 6
(a) Die mens in ontmoeting met homself 7
(b) Die mens se ontmoeting met sy medemens 10
(i) Ontmoeting met die medemens in die huwelik 10
(ii) Ontmoeting met die kind 13
(c) Die mens se ontmoeting met die geskiedenis 20
(d) Die mens se ontmoeting met arbeid 24
(e) Die mens se ontmoeting met lyding 30
(f) Die mens se ontmoeting met die sinvolle 33
(i) Filosofie as neerslag van die sinvolle 33
(ii) Die Eksistensie-filosofie, 'n kort oorsig 36
(iii) Enkele hoofffigure van die Eksistensiefilosofie. 38
Sören Kierkegaard 38
Friedrich Nietzsche 38
Martin Heidegger 40
Jean-Paul Sartre 43
(iv) Algemene karakter van die Eksistensiefilosofie. 45
(v) Die Eksistensiefilosofie opvoedkundig beoordeel 46
C. Motivering 47

HOOFSTUK TWEE

PRESISERING VAN BEGRIPPE EN BEPLANNING VAN DIE SKEMA VAN ONDERSOEK

A. Verband tussen opvoeding en huidige omstandighede 49
(1) Die samelewing is deels 'n produk van die opvoeding.... 49

(2) Omstandighede het opvoedingswaarde vir die hede 49
(3) Die milieu bied toekomsbeelde wat komende toestande sal help bepaal 49

B. Presisering van begrippe 50
(1) Die resentheid van die opvoedkunde as outonome wetenskap 50
(2) Nadere omskrywing van enkele begrippe 55
(a) Opvoeding 55
(b) Onderwys 60
(c) Vorming 61
(d) Antropologie 63
(e) Pedagogiek 64
(f) Die pedagogiese 64
(i) Aanvaarding met sy keersy van oorgawe 64
(ii) Verantwoordelikheidsbesef en -beoefening 65
(iii) Gesagserkenning, -aanvaarding en -uitoefening ... 66
(iv) Die normatiewe 66
(v) Die idee van volwassenheid 66
(g) Volwassenheid as opvoedingsdoel 67
(3) Bepaling van begrippe vir die onderhawige studie 69

C. Beplanning van die skema van ondersoek 72
(1) Algemeen 72
(2) Skema vir hoofstukke Drie tot Ses 74
(a) Oriënterende oorsig van die besondere kultuur 74
(b) Antropologiese skets van die mens in ontmoetingsituasies 74
(i) Ontmoeting met die liggaam, materie en natuur 74
(ii) Ontmoeting met die medemens 74
Die gemeenskap 75
Die huwelik 75
Die kind 75
Die held as beliggaming van die waardevolle ... 75
(iii) Ontmoeting met die geskiedenis as verhaal van die mens-in-dialoog 75
(iv) Ontmoeting met arbeid 76
(v) Ontmoeting met lyding 76
(vi) Ontmoeting met die sinvolle 77
(c) Samevatting 77

(3) Slotsom: Implikasies van die bevindinge vir die moderne opvoedkundige denke (hoofstuk Sewe) 77

HOOFSTUK DRIE

HELLAS

A. Oriënterende oorsig 79
(1) Eenheid van die ou kultuur 79
(2) Oorsig van die verloop van die Griekse beskawing 82
(a) Kreta 82
(b) Mycene 83
(c) Achaje 83
(d) Die Doriese inval 84
(e) Die opkoms van Griekeland 84
(i) Sparta 85
(ii) Athene 85
(f) Die verval van Griekeland 86

B. Die Griek in enkele kenmerkende ontmoetingsituasies 88
(1) Die liggaam en materie 88
(2) Die medemens 97
(a) Die gemeenskap 97
(b) Die huwelik en die vrou 102
(i) Die wettige huwelik 102
(ii) Prostitusie 106
(iii) Pederastie 108
(c) Die kind en sy opvoeding 110
Enkele Atheense opvoeders 115
(i) Socrates 115
(ii) Plato 116
(iii) Die Sofiste 118
(d) Die held as beliggaming van die waardevolle 119
(3) Die geskiedenis 123
(4) Arbeid 127
(5) Lyding 131
(6) Die sinvolle 133
(a) Die filosofie 136
(i) Die Stoa 136
(ii) Die Epikurisme 140

(b) Religie 144
(i) Religie en magie 144
(ii) Orakels 145
(iii) Misteriegodsdienste 147
Die Eleusismisterie 148
Die Isisdiens 148
Cybele 149
Orpheus 149
Mithra 150
Dionysos 151
Die betekenis van die misteriedienste 153

C. Samevatting 155

HOOFSTUK VIER

ISRAEL

A. Oriënterende oorsig 160
(1) Israel teen die agtergrond van die ou kultuur 160
(a) Herkoms 160
(b) Geskiedenis 161
(i) Sinkretisme 161
(ii) Veranderde samestelling van die Israelitiese volk 163
(c) Geografiese ligging van Palestina 164
(d) Handel 165
(2) Oorsig oor die verloop van die geskiedenis van Israel ... 167
(a) Die aartsvaders 167
(b) Die verblyf in Egipte 167
(c) Die uittog uit Egipte 168
(d) Die rigtertydperk 168
(e) Die koningstyd van Saul, Dawid en Salomo 168
(f) Skeuring van die ryk 168
(g) Ondergang van die Tienstammeryk 169
(h) Juda word bedreig 169
(i) Die einde van die ryk van Juda 169
(j) Ballingskap 169
(k) Terugkeer na Jerusalem 169
(l) Verdere verloop 170
(m) Die geskiedenis van Israel in Nuwe Testamentiese tye 171

B. Die Israelitiese mens in enkele kenmerkende ontmoetingsituasies 173
(1) Die liggaam en materie 173
(a) Verskille tussen Griekse en Joodse denkwyses 173
(b) Die skepping van die wêreld 174
(c) Die chaos 175
(d) She'ol, die doderyk 177
(e) Skepping van die mens 178
(f) Die sondeval 180
(g) Die verbond tussen God en die mens 182
(h) Die mens se liggaamlikheid 182
(2) Die medemens 187
(a) Die gemeenskap 187
(b) Die huwelik en die vrou 194
(c) Die kind en sy opvoeding 198
(d) Die held as beliggaming van die waardevolle 207
(3) Die geskiedenis 210
(4) Arbeid 215
(a) Redes vir die hoë agting vir arbeid 215
(i) Religieus 215
(ii) Eenheid van mens en aarde 216
(iii) Histories 216
(b) Die Messiaanse betekenis van arbeid 217
(c) Arbeid en opvoeding 218
(d) Slawerny 218
(e) Samevatting 219
(5) Lyding 219
(6) Die sinvolle 222
(a) Verbinding van religie en etiek 222
(b) Ontwikkeling van Israel se religieuse opvattinge 223
(c) Sintese tussen God en mens 226
(d) Die uitverkiesingsgedagte 231
(e) Die Messiaanse opdrag 236
(f) Onsterflikheid 237

C. Samevatting 240

HOOFSTUK VYF

JESUS

A. Oriënterende oorsig 245
(1) Historiese agtergrond 245
(2) Enkele Joodse sektes van die tyd aan die begin van die Christelike jaartelling 256
(a) Die Fariseërs 256
(b) Die Sadduseërs 261
(c) Die Essene 262
(d) Die Selote 265
(3) Jesus en Israel 266

B. Jesus in enkele ontmoetingsituasies 269
(1) Ontmoeting met die liggaam en materie 269
(2) Die medemens 273
(a) Die gemeenskap 273
(b) Die huwelik en die vrou 279
(c) Die kind en sy opvoeding 283
(d) Die held as beliggaming van die waardevolle 287
(3) Die geskiedenis 288
(4) Arbeid 290
(5) Lyding 294
(6) Die sinvolle 298
(a) Verband tussen religie en moraal 298
(b) Die realisme van Jesus se denke 300
(c) Jesus as vervulling van die wet 300
(d) Die uitverkiesingsgedagte 302
(e) Messiaanse beskouing 304
(f) Onsterflikheid 309

C. Samevatting 312

HOOFSTUK SES

PAULUS

A. Oriënterende oorsig 320
(1) Die vroegste Christendom 320
(2) Paulus se plek in die vroeë Christendom 325
(a) Afkoms en opvoeding 325
(b) Bekering 327

(c) Evangelieverkondiging 328
(d) Verhouding tot die heidense filosofie 330
(e) Reise en sendbriewe 333
(f) Benadrukking van die beginsel 333

B. Die mens in enkele kenmerkende ontmoetingsituasies 335
(1) Die liggaam en materie 335
(2) Die medemens 344
(a) Die gemeenskap 344
(b) Die huwelik en die vrou 353
(c) Die kind en sy opvoeding 361
(d) Die held as beliggaming van die waardevolle 369
(3) Die geskiedenis 371
(4) Arbeid 377
(5) Lyding 386
(6) Die sinvolle 392

C. Samevatting 394

HOOFSTUK SEWE

IMPLIKASIES VIR DIE MODERNE OPVOEDKUNDIGE DENKE

A. Inleiding 398
(1) Oogmerke met die onderhawige hoofstuk 398
(2) Maatstawwe van beoordeling 398

B. Beoordeling van die antropologieë van Hellas, Israel en die vroeë Christendom 399
(1) Aanvaarding met sy keersy van oorgawe 399
(a) Hellas 400
(b) Israel 400
(c) Die vroeë Christendom 401
(d) Die huidige tyd 402
(2) Verantwoordelikheidsbesef en gesagserkenning 405
(a) Hellas 405
(b) Israel 406
(c) Die vroeë Christendom 407
(d) Die huidige tyd 408
(3) Die normatiewe 411
(a) Hellas 411
(b) Israel 412
(c) Die vroeë Christendom 413

(d) Die huidige tyd 413
(4) Die idee van volwassenheid 416
(a) Hellas 417
(b) Israel 417
(c) Die vroeë Christendom 418
(d) Die huidige tyd 418

C. <u>Die betekenis wat die antropologieë van Hellas, Israel en die vroeë Christendom vir die moderne opvoedkundige denke inhou</u> .. 423
(1) Die besondere geskiktheid van die Christelike antropologie as fondament vir die opvoeding 423
(2) Die betekenis van die Christelike antropologie vir die opvoedkundige denke 423
(a) Konserverende betekenis 423
(i) Die liggaam en materie 424
(ii) Die medemens 424
Die gemeenskap 424
Die huwelik en die vrou 425
Die kind en sy opvoeding 426
Die held 427
(iii) Die geskiedenis 428
(iv) Arbeid 429
(v) Lyding 430
(vi) Die sinvolle 430
(b) Kreatiewe betekenis 433

<u>BIBLIOGRAFIE</u> 449

<u>REGISTER</u> 460

R E G I S T E R

Hierdie register is bedoel as 'n aanvulling van die inhoudsopgawe en verwys slegs na die belangrikste persone en sake wat in hierdie studie ter sprake gekom het.

Aanvaarding: p. 64, 399-.
Achaje: p. 83, 121, 127.
Alexander die Grote: p. 81, 86, 101, 105, 124, 151, 170, 250-.
Am ha'arets: p. 189, 207, 302.
Anaxagoras: p. 89, 107, 135.
Anaximandros: p. 89.
Anaximenes: p. 88, 110.
Angs: p. 11, 41-, 44, 132, 428.
Antichris: p. 375.
Antiochus: p. 252.
Antropologie: p. 1, 63, 95, 178, 240-, 269, 291, 318, 383, 394, 400, 402, 411, 413-, 421-, 434, 436.
Antropomorfisme: p. 133, 226.
Antroposentrisme: p. 5, 7-, 21, 36, 45.
Arbeid: p. 24-, 30, 76, 127-, 215-, 259, 290-, 307, 317, 377-, 429.
Aristoteles: p. 93, 101, 109, 118, 125.
Asketisme: p. 96, 155, 186, 263, 270, 335, 337, 354.
Aspasia: p. 107.
Ataraxia: p. 105, 143.
Athene: p. 85-, 98-, 103, 107, 113-, 122, 127-, 137.

Babilonië: p. 79-, 124, 160, 163, 167, 169, 172, 175, 197, 204, 222, 238, 247, 250, 256.
Barbare: p. 84, 100.
Beeldeverbod van Israel: p. 178-, 208, 225, 228, 242, 370.
Beeld van God: p. 9, 68, 178-, 180, 189, 201-, 269-, 280, 363, 415, 436, 442.
Bejaardes: p. 32.
Besnydenis: p. 184-.
Bevolkingsaanwas: p. 10, 26.
Bindinge: p. 11, 68. Sien ook: Kontak.

Chasidim: p. 253, 257, 301.
Christendom: Sien hfst. 5 & 6.
Openbaring vir alle tye: p. 35.
Verval tans: p. 35, 442, 444. Sien ook: God is dood.
Verval van band met kultuur: p. 414.
Christenvervolging: p. 296, 324-.
Comte: p. 22, 36.
Cybele: p. 149.

Das Man: p. 41, 403, 410.
Demiurg: p. 90, 95-.
Demokrasie: p. 86-, 99, 101, 156, 190, 262, 352, 412.
Denke, uit God: p. 432.
Denkwyse; Griek spekulatief, tans utilisties: p. 419, 435.
Intuïtief: 431-
Jesus realisties: p. 300.

Denkwyse; Kreatief: p. 415, 430.
Verskil Hellas en Israel, p. 173.
Diadoche: p. 251.
Diaspora: p. 162, 172, 187, 206-, 245-, 256, 326, 330, 369.
Didaktiek: p. 15, 18, 48, 445.
Diesseitlewensbeskouing: p. 88, 119, 125, 133, 153, 186, 192, 236-, 261, 306, 410-, 418.
Dionysos: p. 90, 126, 151-.
Dood: p. 12, 24, 32, 41, 132, 141, 154, 390. Sien: Onsterflikheid.
Doriërs: p. 84-, 102, 134.
Doring in die vlees: p. 387-.
Drama: p. 97, 117, 126.
Dualisme: p. 8, 89-, 91-, 102-, 105-, 108-, 122, 126, 131-, 155, 174, 181, 211, 272, 336, 424. Sien ook: Gnostisisme.

Eden, tuin van: p. 215.
Egskeiding: p. 196, 280, 357.
Eksistensialisme: p. 24, 36-, 45-, 337, 422, 432, 441, 444.
Eleusismisterie: p. 148.
Enkeling/gemeenskap: p. 86, 97-, 101, 111, 139, 187-, 192-, 195, 204, 233, 242-, 266, 276-, 279, 313, 348-, 401, 403, 414.
Epikurus: p. 105, 108, 140-, 154, 252.
Eschatologie: p. 125, 127, 210, 214, 220, 273, 306.
Essene: p. 234, 262-, 266, 323.
Evangelie: p. 35, 268, 313, 321, 328-, 333-, 385.
Evolusie: p. 8, 22, 40-, 141, 414, 419.

Farao: p. 85.
Fariseërs: p. 189, 206, 230, 235, 256-, 266, 278, 302, 308, 330.
Filosofie; word antroposentries: p. 34-, 86, 99, 101, 430.
God spreek uit filosofie: p. 441.
Ontwikkeling van die moderne: p. 21-, 34-, 40, 45, 445.
Paulus waarsku teen: p. 330-, 334, 364-.
Soek na waardes: p. 92, 132, 135.
Verband met religie: p. 33-, 76, 136, 244.
Eis van verifieerbaarheid: p. 34, 412, 431.
Vervang religie: p. 36, 86, 118, 141, 155, 430.

Galilea: p. 258.
Gamaliël: p. 207, 250, 323, 326.
Geestelike sintuie: p. 412-, 439-, 445-.
Geloof: p. 38, 292, 379-, 383, 391, 412, 419, 439.
Gelykenisse: p. 250, 285-, 303.
Gemeenskap: p. 49, 74-, 97-, 111, 116, 139, 187-, 194, 214, 273-, 275, 278, 298-, 313, 323, 344-, 350, 395, 401, 414, 416-, 424-, 434.
Religie as grondslag: p. 97-, 101, 135, 157, 187, 193, 350.
Gesag: p. 66, 405-.
Gesin: p. 14, 59, 83, 196, 199.
Geskiedenis: p. 4, 20, 72-, 75, 190.
Ontwikkeling van gesk. beskouing: p. 20-
Grieke: 123-, 411.
Israel: 167-, 210-, 412.
Christendom: 288-, 316, 371-, 396, 413, 428.

Gnostisisme: p. 94-, 108, 337, 355, 359.
God is dood: p. 22, 35, 39, 349, 377, 408, 420, 430, 444.
Godsbeskouing; Hellas: 133- (Gnostisisme: p. 95)
Israel: p. 161-, 175-, 371. Sien ook: Jahwe)
Christendom: 268-, 292-, 308, 317, 369, 374, 378-, 442.
Grenslyne, beheptheid met: p. 435-
Griekeland: Sien: Hellas.
Grotbeeld: p. 92, 444.

Hades: p. 92, 122, 134, 153.
Haggada en Halaka: p. 206, 250.
Heidegger: p. 40-
Held: p. 29, 75, 119-, 207-, 283, 287, 307, 369-, 410, 427.
Hellas: Sien hfst. 3, asook p. 400-, 405-.
Teenstelling met Israel: p. 173.
Hellenisering: p. 87, 171, 185, 247-, 249, 252-, 257, 259, 261-, 324, 326, 346-.
Hellenisme: p. 87, 105, 145, 245, 251-, 282, 331.
Herakles: p. 93, 121.
Herodotus: p. 123.
Hesiodes: p. 102, 121.
Hetaire: p. 107-, 196.
Homerus: p. 93, 102, 121-
Homoseksualisme: Sien: Pederastie.
Huidige beskawing nie-Christelik: p. 408, 421.
Hulpmiddele by die onderwys: p. 19, 438.
Huwelik: p. 10-, 75, 102-, 194-, 216, 242, 279-, 353-, 395, 400, 403, 425-.

Idealisme: p. 37.
Ideëleer: p. 89, 92, 125, 442.
Intellektualisme van die skool: p. 19, 432, 440.
Isisdiens p. 148.
Israel: Sien hfst. 4.
Teenstelling met Hellas: p. 173, 183, 223, 241-, 244, 330, 412.

Jahwe: p. 187, 190, 211, 223-, 298, 400.
Jason: p. 253.
Jenseits: p. 67, 158, 241, 244-, 260, 268, 271, 298, 316, 342-, 353, 361, 386, 389, 393-, 396-, 413, 423.
Sien ook: Onsterflikheid.
Jesus; en Israel: p. 266-, 294, 305, 307-, 313, 314-, 370.
opstanding: p. 320.
opvoeder: p. 284, 316, 418, 437.
vervulling van die wet: p. 300-. Sien ook: Messianisme.
Jētser: p. 181, 212, 338.
Jeug in huidige tyd: p. 17.
Johannes die Doper: p. 264, 287, 441.

Kasuïstiek: p. 205-, 230, 258, 284, 286, 301, 304.
Keuses: p. 12, 44, 68, 213, 277, 280.
Kierkegaard: p. 38-, 42, 444.
Kind; op opvoeding aangewys: p. 13-, 55, 64, 75-.
se aandeel aan opvoeding: p. 55-, 434-.
in verskillende kulture: Sien inhoudsopgawe.
Kindermoord: p. 105-, 112, 400.
Klein res: p. 307, 346, 422, 432.
Kommunisme: p. 24, 112, 217.
Koninkryk van God: p. 192, 233, 269, 272, 275, 277, 284, 289, 293, 297, 301, 321-, 342, 354, 372-, 393, 402, 413, 424, 427-, 442.
Kontak: p. 1, 10, 20, 74, 86, 430, 440, 443. Sien ook: Bindinge.
Kreta: p. 79, 82-.
Krisis, huidige: p. 4-, 23-, 31, 413-, 415, 444.
Eksistensialisme 'n krisisfilosofie: p. 45-.
Kultuur; eenheid van die ou: p. 79-, 123-, 160-, 175-, 185, 225.
verval van band met Christendom: p. 414.

Lessing: p. 21.
Lewensduur: p. 16.
Liefde; en arbeid: p. 290-.
en Christus se koninkryk: p. 401, 427.
erkenning van waarde: p. 10.
gerig op uniekheid: p. 20, 403.
en uitverkiesing: Sien: Uitverkiesing.
en verantwoordelikheid: p. 443.
as gemeenskapsband: p. 68, 244, 274, 298-, 344, 401, 413, 425.
voorwaarde vir kennis: p. 11, 332, 365, 438, 440-.
voorwaarde vir opvoeding: p. 13, 65, 284-, 287, 408, 427, 437, 441-, 443, 446.
Liggaam: p. 7-, 74, 424.
Hellas: p. 88-, 131.
Israel: p. 173-, 182-, 241.
Christendom: 269-, 315, 335-, 424.
Sien ook: Dualisme.
Lis van die rede: p. 75, 431.
Logos: p. 89-, 103, 137-, 419.
Lyding: p. 30-, 76, 131-, 139, 141, 203, 219-, 237, 241-, 294, 317, 386, 428, 430, 445.

Maagdelike geboorte van Jesus: p. 282-.
Magsmens: p. 39. Sien ook: Uebermensch.
Makkabeërs: p. 185, 209, 245, 253-.
Mammon: p. 278, 337, 418, 428, 444.
Masochisme: p. 23, 44, 296.
Massifikasie: Sien: Nivellering.
Materialisme: p. 7, 217-, 236, 239, 243, 260, 310, 402-, 418, 421.
geen by Christus: p. 270, 290, 293, 315, 342-.
by Epikurus: p. 142.
in die skool: p. 19.
Mens as maatstaf: p. 118.
Messianisme: p. 172, 192, 197, 202-, 214-, 217-, 220, 233, 236-, 242, 255-, 260, 262, 289-, 294, 298, 300-, 304-, 312, 314, 320, 323, 347-, 370, 372, 386, 392-, 400, 407, 412.

Midrash: p. 161, 189.
Milieu; en opvoeding: p. 1-, 49, 59, 117.
huidige: p. 4-.
Misteriegodsdienste: p. 84, 88, 101, 126, 131, 145, 147-, 158, 297, 329, 348.
Mithra: p. 150.
Monoteïsme: p. 135, 138, 176, 211, 220-, 228, 273, 291, 307, 313, 413.
Musiekskool in Hellas: p. 114.
Mycene: p. 83-, 102, 134.

Natuurwetenskap: p. 8, 25, 39, 336, 430, 435.
Nietzsche: p. 22, 38-, 42, 442.
Nihilisme: p. 17, 42, 403, 415, 422.
Nivellering: p. 17-, 27, 29, 41.
Noes: p. 89, 135, 228.
Noodlot: p. 42, 124-, 131-.
Normatiewe: p. 66, 411, 414. Sien ook: Waardes.

Oermonster: p. 175-.
Oerstof: p. 88.
Olimpiese gode: p. 121, 128, 132, 134, 142.
Olimpiese spele: p. 93.
Onderwys: p. 60-.
Onderwyser: p. 113, 198.
Onsterflikheid en opstanding: p. 89, 95, 142, 192, 237-, 259, 262, 271-, 298, 309-, 316-, 320, 340, 349, 393, 418.
Opvoeding; omskrywing: p. 55, 435.
band met religie: p. 1, 50-, 181, 441.
konserverend: p. 15, 423.
kreatief: p. 2-, 15, 431, 433-, 437.
en handeling: p. 29.
onafskeidelik van mens se bestaan: p. 14, 64.
in Hellas: p. 110-, 423.
Israel: p. 198-, 249-.
Christendom: 283-, 361-, 383-, 401-, 415, 422, 427, 432-, 436, 442.
Christus self die opvoeder: p. 361-, 418, 437.
en Eksistensialisme: p. 46-.
en milieu: p. 1-.
en vorming: p. 13, 62, 69.
band met profetisme: p. 441.
toekomsgerig: p. 3.
tot liefde: p. 287, 440-, 446-.
Opvoedkunde: p. 50-, 64.
Orakels: p. 145-.
Orpheusmisterie: p. 149.
Ouderdom: p. 31-.

Palestra: p. 113-.
Parmenides: p. 89.
Parousie: p. 297, 321-, 376.
Paulus: Sien hfst. 6.
oor filosofie: p. 330, 334, 365.

Pedagogiek: p. 50-, 64.
Pedagogiese: p. 64-.
Pedagogus: p. 64, 113.
Pederastie: p. 108-, 115, 156 , 252.
Persië: p. 84, 123, 150, 169-, 248, 250.
Philo: p. 251.
Plato: p. 5, 89, 90-, 93, 97, 99, 101, 105, 107-, 110-, 116-, 120, 129, 134-, 174, 192, 431, 442.
Plutarchus: p. 106.
Polis: p. 85, 98, 100-, 114, 130, 135, 141, 156-, 406.
Predestinasie/vryheid: p. 139, 202-, 212-, 226-, 243, 259-, 262-, 264, 274, 283, 285, 302-.
Profeet: p. 190-, 205, 287, 289.
  en opvoeding: p. 441.
Proselitisme: p. 245, 260, 330.
Prostitusie: p. 106-.
Ptolemeërs: p. 171, 251-.
Pythagoras: p. 92.

Qumran: p. 234, 263-.

Rasionalisme: p. 4, 6, 8, 19, 23-, 30, 119, 415, 430.
Rede: p. 20, 100-, 132, 135, 137-, 143, 155, 157, 191, 197, 241, 286, 332, 363-, 410, 417, 419, 430-, 438.
Reïnkarnasie: p. 90-, 94, 116, 138, 154, 156.
Religie; en filosofie: p. 33, 76, 144, 330, 332, 349, 430. Sien ook: Filos.
  en magie: p. 144.
  en openbaring: p. 35.
  en opvoeding: p. 1, 50-, 222, 298, 317, 415, 433.
  en verantwoordelikheid: p. 405-.
  van die Grieke: p. 101, 133-, 145-, 157, 348.
  van Israel (ontwikkeling): p. 204, 223-, 246.
  tans vervang deur logiese denke: p. 415.
Renaissance: p. 7, 18, 25, 28, 36-, 119, 402, 420.
Rome: p. 158.
  en Israel: p. 171, 245-, 255, 266.

Sadisme: p. 12, 44.
Sadduseërs: p. 234, 256, 261-, 266.
Samaritane: p. 189, 275.
Sanhedrin: p. 245, 261, 320, 324-.
Sartre: p. 10, 43-.
Seksualiteit: p. 12, 16, 142, 185-, 194, 197, 281, 354, 359-, 404, 426. Sien ook: Huwelik.
Seleuciede: p. 251-.
Selfopvoeding: p. 56.
Selote: p. 255, 265-, 276.
Seneca: p. 139, 331.
Septuagint: p. 162, 251, 256, 326, 330.
She'ol: p. 177-.
Sicarii: p. 265.
Sielsverhuising: Sien: Reïnkarnasie.
Simon Magus: p. 96, 108.

Sinagoge: p. 205-, 246, 248-, 260, 327.
Sinkretisme: p. 145, 161, 246, 282.
Sintuie van die siel: Sien: Geestelike sintuie.
Sinvolle: p. 77, 133-, 222-, 298-, 319, 392-, 416, 430.
Skepping volgens die ou kulture: p. 89, 174-, 178-, 212, 216.
Skrifgeleerde: p. 205-, 247-, 249-, 257.
Skuldgevoel: p. 240, 292, 300, 410, 420.
Slawerny: p. 100-, 110, 128, 155, 192-, 218-, 324, 351.
Socrates: p. 91-, 97, 99, 101-, 104, 107, 115-, 119, 121, 136, 142, 144.
Sofiste: p. 118-, 406, 412.
Sondeval: p. 180, 182, 213, 338.
Sondvloed: p. 79-.
Sosiale hervorming: p. 35, 278, 351, 376, 428, 446.
Sparta: p. 85, 98, 102, 103, 111-.
Spengler: p. 23, 28.
Sport: p. 93-, 253. Sien ook: Olimpiese Spele.
Stoa: p. 106, 132, 136-, 144, 326, 331.
Suksesaanbidding: p. 26, 29.

Talmoed: p. 170, 207, 235, 247, 259.
Tegniek: p. 24-, 119, 411. Sien ook: Arbeid.
Thales: p. 88, 110.
Thucydides: p. 126.
Tipologie: p. 213, 289, 432.
Titane: p. 90, 151.
Toekomsbeelde: p. 17-, 23, 47, 49, 122, 192, 411, 442.
Tora: p. 181, 191, 199-, 205-, 229-, 237, 257, 302, 308.

Uebermensch: p. 22, 39, 409.
Uitgestelde volwassewording: p. 16-.
Uitverkiesing: p. 101, 187, 219-, 231-, 273-, 301-, 318, 346-, 352, 407, 432. Sien ook: Predestinasie.
Uniekheid: p. 11, 18, 188, 192, 199, 204, 208, 219, 232-, 277, 284, 287, 403, 447.

Verantwoordelikheid: p. 39, 44, 63, 65-, 76, 301, 312, 405, 434, 443.
Verbond Jahwe-Israel: p. 182, 185, 187-, 190, 195-, 198-, 207, 212-, 214, 225-, 231-, 240, 250, 400.
Vergiffenis: p. 300, 410. Vgl. ook: Skuldgevoel.
Visuele instelling: p. 173-, 242, 438.
Vlees: p. 272, 337-.
Volwassenheid: p. 65-, 416-, 420, 435, 448.
Voorbeeld van die opvoeder: p. 13, 18, 58, 115, 120, 210, 316, 363, 370-, 408, 432, 441.
Vorming: p. 58, 61-.
en opvoeding: p. 69-.
Vrou: Sien: Huwelik.
Vrugbaarheidskultus: p. 426. Sien ook: Misteriedienste.
Vryetyd: p. 26, 118, 130.
Vryheid van die Christen: p. 343, 357, 366, 382.